

SUDÁR LÁSZLÓNÉ MOLNÁR ZSUZSANNA

Juditból Malvina lesz*

DUKAI TAKÁCS JUDIT EMLÉKÉRE

Lányaimnak: Encinek és Zsuzskának

*Tudom, voltál te is tavasz,
Voltál virág! Álom vagy
Most: megálmodlak magamnak!
A régi dukai temetőben
Felfogom, megértem
Judit, hogy már réges régen
Nem élsz, nem létezel,
Mégis élet ível
Közted és közöttem.*

(Dobai Péter: Lírai auktakt, intonáció, interludium)

PRO MEMORIA

Hallottam róla, hogy volt, létezett itt Vas vármegyében, kétszáz évvel korábbi időkből egy Sappho lelkű poétalány. Két évvel ezelőtt egy kirándulás okán eljutottam a dukai temetőbe. A kíséző rámutatott egy egyszerű, fehér falú kis hajlékra, hogy abban nyugszik Kemenesalja költőnője, Dukai Takács Judit. Néztem az útszélről a bekerítetlen sírkertet dülöngélő köveivel, fejfáival, a fehér „földházzal”, amely porait rejti. Belém égett a kép, és velem maradt. Nyomát követtem azoknak a férfiaknak és nőknek, akiknek feljegyzéseiben, írásaiban Juditra találtam, akiket szintén megérintett különös lénye.

Az irodalomkutatás alanya volt tanulmányokban és szépirodalmi művekben, de a tények és a konklúziók, a számozott jegyzetek mögött mindegyikben felragyogott különös, vibráló egyénisége, teljes emberi szépsége. Elvarázsolt mindenkit, aki a személyéhez, múltjához közeledett.

Bár tényanyagra támaszkodom, írásomat nem tudományos gyűjteménybe szánom, hanem olvasgatásra, emlékezésre. Az intuíció lényeges szerepet játszott abban, ahogy korstílusok, stílusirányzatok határvonalán a magyar Helikonba igyekvő dukai nemeskisasszony életét és női szerepét bemutattam. Elkezdem: „in medias res”.

T. Molnár Zsuzsanna

* Részlet a szerző megjelenés előtt álló, regényes Dukai Takács Judit-életrajzából.

SZÁRNYBONTOGATÁS

A júniusi hajnal lágyan, finom árnyalatokkal érkezett Sopron szűk utcái fölé. A fények erősödésével ébredt a város. Lovas kocsik és tehenes szekerek mozdultak előre a piac felé, a kofák hátukra csatolt puttonyokban vitték portékájukat. Követték a szekerek, a kocsik nyomát. Kapualjakból cseléd lányok, kisinasok perdültek elő kánakkal, korsókkal a kezükben. A hangokat visszadobták a falak, és a keletről jött fénnel együtt felerősödtek.

Keveredett egymással a soproni magyar és az ödenburgi német szó, és amikor egészen felébredt a város, zsinóros ruhákban vagy pantallóban elindultak a nótáriusok, prókátorok, deákok a dolgaik után, ekkor a hangzavarba bekúszott a latin is. Az evangélikus kisasszonyok líceumából ráadásul francia szavakkal kísérte a várakozó kocsihoz végzős növendékét a főnöknő. A szemét törölgető fiatal lány nemes Dukai Takács Judit kisasszony volt. Megvárta, amíg apja elköszön, és Ida tant is meghajtja fejét a főnökasszony előtt, csak akkor hajolt meg egy utolsó, illedelmes pukedlira.

Felnézett még a fehér függönyös ablakokra, a homlokzaton kidomborodó évszámra:

Alapítottatott: 1790-ben. Aztán a kocsira pillantott, amelynek tetején fonott kas, belül vászonnal bélelve védte eső és nap ellen a bent ülőket. A kocsiban két ülés egymással szemben az utazóknak. Az ülések mögött Judit ládáit, dobozait a neveldei móríngjával. Viszik haza, nincs tovább. A bakon Márton bácsi, a kocsi. A fogatban nehéz, magyar lovak. A két, egymástól eltérő világ szimbólumaként jelent meg előtte a város, a líceum épülete és a vidékies fogat. Nem tudta abbahagyni a sírást. Sopronba máskor is eljöhét apja városi házába, de a most elhagyott nevelde többet már nem lehet otthona. Leánytársai vidámsága, a nevelői szigorú, mégis anyás személyisége, sokféle tudása számára már a múlté. Kis János evangélikus superintendens, a fiúlíceum igazgatója, aki irodalmi társaságot alapított, és Juditot is ellátta levelében poétikai tanácsokkal, ő is Sopronban marad. A gyönyörű színházi esték, Thália szépséges ajándékai sem örvendeztetik már fiatal lelkét. De gazdag is ez a város szellemiségében, kultúrájában! Az, amit innen hazavisz, többet ér, mint a kasban lévő

móring. Szülei akaratából kivételes hozományt kapott. A kemenesi nemes kisasszonyok ésszel fel sem tudják fogni.

- Hát, verselni szoktál-e? - fordult hozzá apja, hogy sírdogáló kisasszony lánya figyelmét másfele terelje.

- Igen, édes Attya! Írtam episztolát Horváth Elek úr, költő barátomnak. Leírtam, hogy telik életem ebben a városban. Citálni kezdte vidám sorait:

„Sopronyban magamat én is jól mulattam,
Felvett munkáimban gyorsan iparkodtam.
Sütöttem és főztem, 's gyakran musikáltam,
Tortát, 's Francz kocsonyát, Vanilból munkáltam.
Majd ismét a konyhán Chaudaut fűszereztem.
A Magyar Társaság erkölcsös könyveit
Olvastam, 's csudáltam azok' érdemeit. ...”

Legtöbbször a melankólia vezette tollam, amióta édes Anyya nem él. Horváth úrnak ezt meg nem mutathattam. Ő azt szeretné, hogy a poézis soha el ne hagyjon.

Dukai Takács István megrezzent egy pillanatra, arca komorrá vált. Felesége képe jelent meg előtte kedves, szép vonásaival. Lassan egy éve, hogy elhagyta őket. Lánya, sógornője és maga is gyászban még. Judit élénk arcához nem illik a bánat színe, mégis talpig feketében ül Rézike nővérével, Ida tanttal együtt. A sógorasszony most a garde dámé. Megszólnák, ha egy idősebb asszony nélkül utaztatná haza István a lányát. Nagy rajtuk a csapás. Anya nélkül maradt a lány, gazdaasszony nélkül a ház, megértő hitves nélkül ő maga.

Muzsai Vittnyédi Terézia is úgy gondolta, hogy még tanuljon tovább Juditka, gyűjtse a tudást, ne maradjon parlagon okos fejecskéje. Családjuk Mária Terézia óta a művelt világ felé tekingetett, Sopronba, Nagyszombatba küldték fiaikat tanulmányaik folytatására, a bécsi udvarba katonai pályára, hogy karrierjüket kiteljesítsék, később pedig jó házassággal toldják meg azt. A lányok mellé frajlákat fogadtak, hogy zene, poétika, idegen nyelvek ismeretére, divatra, jó modorra, hibátlan erkölcsre paléozzák valamennyit. Aztán kellemüknél fogva megfelelően, lehetőleg felfelé törve a ranglétrán, menjenek majd férjhez. Hitvese is nemcsak hozománya, hanem kiművelt észjárása okán került Dukára, Takács István birtokos nemes házába. Portájukról nem hiányzott a könyv, a bécsi Magyar Hírmondó újság, majd a Magyar Mercurius, a klavír, a festőecset, a drága kézimunkák. Rézije eleget tett gazdaasszonyi teendőinek: vezette a házat, felügyelte a kamrát, a konyhát, tyúkot ültetett, palántálta a kerti növényt, a virágot egyaránt, mint a környékbeli nemesi porták írni-olvasni sem tudó asszonyai. Amikor végzett a házi teendőkkal, a művészetek, a könyvek felé fordult. Takács István a gazdaság dolgában is kikérte hitvese véleményét.

Amikor Judit lányuk megszületett, nem volt kétséges, hogy folytatják a szellemi hagyományokat, ha észbeli képességei erre alkalmassá teszik. A magyar hazában még elenyésző volt a kis- és középnemesi kúriákon ez a gondolkodás. Kemenesalja nemessége kivételt képezett. Judit egészen kicsi gyermekkorától, szülőitől tanulta mindazt, amire egy nemes kisasszonynak majd szüksége lesz. Párizs és Bécs felé forogtak, a felvilágosodás szekerét tolták a kemenesaljai tájakon, amely mellett, a napóleoni háborúk gazdasági haszna révén, természetes volt a lojalitás a császári házzal.

Nagyot zökkenve állt meg a kocsi. Takács István gondolatai megszakadtak. A kasból kinézve látta, hogy a várossorompó elé értek. Márton leszállt a bakról, kifizette az útpénzt. Az őrbódén az állt nagy, gótikusra formált betűkkel: Sopron – Oedenburg, eleget téve mindenki ízlésének, ki – ki melyiket akarja olvasni. Judit a korai keléstől, a sírástól elaludt nénikéje vállán. Nem vette észre, hogy elhagyták szeretett városát. Az úr Mártonnal hátrább tolatta a kast, hogy kilásson az útra, a mezőkre. A kocsis ügetésre fogta a lovakat, mert messze, nagyon messze van Soprontól Duka. Késő este lesz, amire hazaérnek.

Az úton gyér volt a forgalom. Lassú ökörfogatok, tehenes szekerek vonszolódtak a kavicsolatlan földön, alacsony porfelhőt húztak maguk után. Az üléseken vagy a szénahalmokon vászoninges, gatyás jobbágyok ültek, kenderből font ostorral nógatták sovány állataikat. Arcukon a gond ráncai a lefelé hajló foszlott kalpagjuk alatt. Kitértek a módosabb fogatok elől. Mögöttük kürt hangja jelezte, hogy postakocsi közeledett. Zárt delizánsz került ki a

kocsijukat, Mártont arra kényszerítve, hogy lehúzódjon az út szélére, utat adjon neki. A kocsis sértett dohogással jelezte nemtetszését. Takács István nemes pedig azt gondolta: – No lám, fejlődünk, gyorsulunk!

– Czenki postaállomásra megy. Ott mi is megállunk früstökölni – szólt sógorasszonyához. Arra Judit is felébred majd.

Szegényes jobbágyfalvak mellett vezetett az út. Széchenyiek tulajdona mind. Ahogy közeledtek Czenk felé, a mezők egyre gazdagabbak, a földek kihasználtabbak lettek: árpa, zab, rozs kezdett sárgulni a júniusi ég alatt. – Jó ára lesz! Csak tavaszi országos esőt és hosszú háborút adjon az Isten továbbra is! – gondolta. Mert az ő gazdaságát is a háború éltette, ami Napóleonnal szakadt Európára és a távoli világra. A harci lovaknak zab, árpa, a katonának cipő és hús kellett. A konkolyos, pipacsos gabona is jó volt arra, hogy mindez meglegyen. Sokszorosára rúgott a gabona ára. Gazdagodott a magyar nemesség! Az ő háza tája is attól szépült, lett fénylő selyem a ház asszonyának, leányának. Újmódi bútor, drága smukk a szép nyakra, a klavíron suhanó kecses kézre. Judit leendő hozománya is tízezrekre hízott. Gyűlt a forint a ládafiába, terjeszkedett a birtok 1811-ben is.

Mire elérték a czenki postaállomást, Judit is felkapta fejét nénikéje válláról. Ismerte apja ura szokását, itt költik el a früstököt a postaállomás mellett a vendégfogadóban.

A fogadóból érkezésükkor már áramlottak kifele a postakocsi utasai felfrissülve, jóllakottan, a hölgyek imént felkent rizsporral az arcukon. Finomkodva, kényeskedve libegtek színes ruhákban, könnyű porköpenyekben a delizsánsz felé. Az urak meghajlással, kalapjukat emelve adtak nekik utat. A két gyászruhás nő vágyakozva nézett a tarka nép után. Judit összehúzott szemmel szokta a kinti fényt. Arcába viszatért az élet, finom bőre barackrózsaszínre váltott. A gyászruha kiemelte kislányos arcát. Takács István gyönyörködve nézte a lányát, de el is komorodott, amikor arra gondolt, hogy mennyire nehéz gazdaasszonyi teendők várnak a felnőtt kort még el sem ért leányára. Kezébe kell vennie a háztartás gondjait. Új asszonyt semmiképpen nem visz a házhoz. Okos, szép Rézijét nem pótolhatja senki. Visszauelve a kocsiiba, Ida tant ravasz női praktikával kezdte firtatni, hogy mit is tanult unokahúga gazdasági ismeretekből abban a híres soproni evangélikus leánynevelőben.

A nyári hőség a földek, árkok szélére ültette a kapáló, kaszáló, szénagyűjtő pórokat. A cserépkorsók vize sem csillapította szomjúságukat. Eperfák szegélyezték az út széleit. Most érett a bordó vagy fehér gyümölcse. Azzal verték el szomjukat és éhüket. Ezen a tájon szedernek nevezték. Egy ilyen fa mellett megállították a kocsit. Kiszállt az úri nép a végtagjait megmozgatni, szedret csipegetni a fáról. A pórlányok énekelni kezdtek. Judit elbűvölve hallgatta a dalok ritmusát, rímeit. Nem hasonlítottak a fennkölt poéták verseire. Póriasak, de szépek. Magyarul vannak. Felöltött benne, hogy ő is ír majd ezekhez hasonlókat a tájról, a mezei munkáról, a paraszti életről, ha hazaér.

Tant azonban gazdaasszonyi teendőket vizitálta Judit kisasszony tudománytárából, természetesen németül. Még a májusi teendőknél tartottak a kalendárium szerint, és Takács István elégedetten hallgatta lánya válaszait. Nem vezett kárba, a Sopronba vitt sok ezüstforint. Pipára gyűjtött, hosszan bajlódott a taplóval, a kovakővel, a dohánnyal. A pipafüst otthonossá varázsolta a kast, a jól ismert illatok szétáradtak fejük fölött. A nap szikrázott, hajuk izzadt a fekete kalapok alatt. Judit megkérte nénjét, hogy levethesse a porköpennyel együtt. Majd felveszi, ha egy útba kerülő fogadóban estebédről provideál édes Attya. Az ételes, fedeles kosárban sági bor volt szép üvegpoharakkal. A szomjúságot azzal oltották, mert a víz felmelegedve élvezhetetlen volt.

Szürkültre eltörődött a testük a hosszú, kényelmetlen úton. Tant befejezte az egzáment, szunyókált. Judit is lehunyta a szemét. Próbálta elrendezni gondolatait. Tehát gazdaasszonynak viszi haza édes Attya. Óh, a poézis! Mi lesz azzal? A valóságot csak akkor fogta fel, amikor a pislákoló gyertya fényénél benyitott a dukai kúriába. Sötétség és üresség fogadta.

Az épület tágas és szép volt. Nagybátyja, Dukai Takács Ferencz építtette még Judit születési évében, 1795-ben. Ferencz bátyja gazdag volt, okos ember hírében állt. Különben nem lehetett volna Vasvármegye főszolgabírója. Már régóta egyedül élt, közvetlen örökösei sem maradtak. Filantróp hírében állt. „Emberbaráti alapítványt” hozott létre tekintélyes adománnyal. Ezért tették a neve mellé „ember barát” megjelölést. Elosztogatta gazdagságát, ne marakodjanak rajta halála után a Dukai

Takácsok, a Berzsényiek és Vittnyédiek! Módos, kastélyszerű, késő barokk kúriát emeltetett, családi címerrel a homlokzatán. Később aztán ők költöztek át ide, a régi, falusias udvarházból, amely felett eljárt már az idő. Édes Attya sohasem mondta el, hogyan került nevükre Duka legszebb épülete. Nemesi rangjukat emelte a kúria tágassága, divatos építkezése. Itt töltötte megelégedésben és örömben asszonykorának utolsó éveit anyja, Vittnyédi Terézia és ő is szépséges lánykorát.

A július megérlelte az édes körtét, hullani kezdett a korai alma, és kigömbölyödtek a zöldellő szilvák az ágakon. A méhkaptárokból csuporba került az aranyszínű méz. A baromfiudvarban húsos jércévé nőttek a tavaszi kelésű csibék, fehér tollal jártak csapatban a növendék libák. Judit szavára, szeme pillantására engedelmeskedtek a cselédek, akik az úrnő halála után ellustultak, elszemtelenedtek. Judit Sopronban megtanulta, hogy miként szerezhet tekintélyt magának a portán. Örömmel töltötte el a helytállás sikere. Még nem érte meg a tizenhetedik életévét. Édes Attya a földeket járta, megkezdődött az aratás. Lovon nyargalászott birtokról birtokra. Hajtotta a jobbágyait. Ki kell használni a száraz időt, hogy ne vizesen kerüljön a termés a magtárakba. Így Judit volt egyetlen úrnője az otthoni gazdaságnak.

Este, ha fáradtan leült a gyertya mellé, azért papírra vetette a napközben előbukkanó verssorokat. Óhaja szerint költeménnyé állt össze a felidézett kép. Itt a nemesi kúriában egyszerű dolgok fogták meg a tekintetét. A mélyebb érzések, gondolatok elkerülték képzeletét. A nemesi költészet hagyományait, mintáit, értékrendjét követte és a népdalok tisztaságát. Kedves, egyszerű volt minden vers, mint egy kezdő festő pasztellképe. Öröm volt ez is, a napi gondok fölé emelte lelkét.

Hiányként élt bennem, hogy Dukai Takács Judit bakfis éveiből alig található az „édes érzésről”, a szerelemről szóló ismertetés a megjelent tanulmányokban, pedig ez az időszak a nagy rajongások, titkolt érzelmek, barátnői suttogások kora. A személyével és költészetével foglalkozó kutatók is legfeljebb annyit említettek meg, hogy a népköltészet, a népdalok váltották ki belőle a vágyakozást, hogy azokhoz hasonló formában fejezze ki érzelmeit. Az önkifejezésre, érzelmei, hangulatai magyar nyelvű megformálására korán munkált benne az igény. Ösztönösen jelentkezett a gyermeklányban a költői tehetség, az írás kényszere, amely az akkori viszonyok között népdalformában tört benne felszínre. Azonban a kor maradi társadalmi és szemforgató morális, sőt irodalmi korlátai sem engedték, hogy költészete őszinte, magas hőfokú lírává fejlődjön.

R. Kocsis Rózsa doktori disszertációjában jelentős részt szán Dukai Takács Judit zsenyéinek. Az MTA Kézirattárának, 8 – r. 44. jelzete alatt, 16-63. oldalakon talált rá az „Epedés” címen összerakott verstöredékekre. *„Méltatói azért sem vehették figyelembe az Epedést, mert nem illett bele az úri Magyarország múlt századi nemeskisasszonyáról alkotott képbe. Ezek a töredékek ugyanis nem az idilli biedermeier „úri kisasszonyok” képzelt érzélemlágyáról vallottak, hanem egy paraszti szóhasználatú, ösztönös népiességben megnyilatkozó gyermek érzéseiről árulkodtak.* „ – írta a kutató.

*„Megváltam én szeretőmtől,
Mint szép zöld ág levelétől
Estem annyira szegénytől
Hírét sem hallom senkitől!”*

– sorjáznak a népdalok 8-asai és páros rímei személyhez nem kötöttek.

A „Titkos szerelem” című töredék már a bakfisköltő saját érzése:

„Félve kell rátekintennem,
Kit szívemből szeretek,
Nem szabad kijelentennem,
Érted mennyit szenvedek.”

Endrődi Sándor: Magyar költészet kincsháza c. gyűjteményében találtam Dukai Takács Judit költészetének korai szakaszában keletkezett népdalszerű versét: *Megkondultak...* címmel. Személyhez nem kötöttek siratja el a lírai én a meghalt kedvesét. Szerellemmel és fájdalommal búcsúzik tőle.

A válogatott költeményeit kötetté rendező Papp János mindössze három verset helyezett a válogatás elejére, feltehetően az 1811-es évet, anyja halálát megelőző időből. Az *Édes érzés* kiváltója nem tudni, ki lehetett. A költészeti elemek megszokottak, konvencionálisak, annál őszintébb a mondandó, annál erősebb az érzelmek intenzitása: / „Ennek oka csak te lettél, Hogy engemet raboddá tettél, / Szép fejeddel meggyötörtél. / Szerelmed rabjává tettél, / Szeretlek halálomig” / – fogadalmával zárul a költemény. Vajon elküldte a szép ifjúnak, vagy bezárta a secrétaire-jének titkos fiókjába?

Ugyanebben a gyűjteményben találtam rá *Virág Benedek: A kalitkába zárt madár* című költeményére. A szinte gyermek versíró elbűvölte a költő műve, és ő is egy népdalszerű költeményének ugyanezt a címet választotta. Bakfis éveiben, erősen kötődött az ismert és elismert költőhöz. Hasonló című verse metaforáját végig viszi a költeményen. Az álvadász megfogja a kis madarat, rabjává teszi. A madár boldogtalanul gondol a szép szabadságára.

A *Barna leány* románcszerű költeményében a virágszimbolika eszközeivel él, mint a népdalok. Nem fonja a felkínálkozó virágokat füzérré: „Azért szegfűt én nem szedek. Mert szeretőt nem ismerek.” Ez már elutasítása az „édes érzésnek”. Évszám nélkül nem állapítható meg, hogy a négy vers egy összetartozó érzelmi folyamatot jelez-e, vagy egyáltalán nincs közük az *Édes érzés* szerelmi élményhez. Egyszerű népdalutánszatok. A szép arany szabadság választása viszont nagyon is Dukai Takács Juditra vall. A töredékeket ritkán szerkesztette egy-egy témaverssé, mint a fenti hármat. Kihez fűzi a szerelem érzése, ki van a szentimentális kis lélek szavai mögött? Máig sem bizonyított. R. Kovács Rózsa a Szentgyörgyi [Répceszentgyörgyi] Horváth család Elek nevű fiát gyanítja a verssorok alapján. Talán egy képzelet alkotta lény – gondolják mások. Judit soha nem adta ki a nevét. Vitte magával a sírig.

Az 1811-es évben dátumozott verse: *Dukai kriptában lételem*, elégikus hangon szól anyja haláról. Első lesújtó találkozása a halál élményével. Judit fájdalma nagy, a veszteség feldolgozása nehéz a tizenhat éves leánynak. Istennek ajánlja saját életét is. A tragédia messze vitte a szerelmes rajongástól. Felnőtt arra a tudásra, hogy a szűkebb környezetében sokszor megszólt költőlánynak nem szabad az érzelmeit a világ elé tárni. Érzéseiben továbbra is visszafogott, de belül nyugtalan fiatal lány. Baráti költők, mesterek tanításaira kezdett figyelni, megvált az első lírai forrásától, a népköltészettől. Ettől kezdve a nemesi költészet sablonjaihoz, majd a klasszicitás követelményeihez igazodott.

Csend vette körül. Hiányzott neki a házba betérő vendégek csevegése, a klavír hangja a kellemes szobában, a férfiak pipafüstje, a sütemények méz és vanília illata, de a felolvasások leginkább. Ez így volt édes Anyja betegsége előtt. Dukai Takács István elégedett volt, hogy annyi ember összegyűlt a házában. A társalgást Rézijével együtt irányították. Judit már süldő lánykora óta szórakoztatta verseivel a vendégeket. Szülői büszkeséggel vették tudomásul szellemi gyarapodását olvasottságban és a költészet művelésében, pedig azok még csak gyermekes próbálkozások voltak. Számukra mégis azt jelezték, hogy folytatása lesz egyszer a kislányos játszadozásnak. Nagy meglepetést okozott 1809-ben a tizennégy éves Judit *Békességkívánás* című verse, amelyet a napóleoni hadak jöveletéről, a magyar nemesi hadak készülődéséről írt, és a szent Istenséget szólította meg az állandó békeség érdekében. A cím árulkodik olvasmányairól: *Virág Benedek* költészetéért régóta rajongott. Szülei kezébe adhatták a versgyűjteményt. 1801-ből való a költő *Békesség-óhajtás* című költeménye. Ennek a hatása érződik Judit versében is.

A gyereklány hallhatta a szülei és birtokos-nemes vendégeik társalgását, aggodalmait az élet, a gazdaság, az európai politika kérdéseiről. Ezért tudta Judit süldő-lánként is kalamárissa mártani a tollat, és éveit számához viszonyítva korán átlátni a nemesi élet, a változó idők, az ország helyzetét. Sokasodtak a verssorok, teltek az árkuspapírok. Apja biztatására felolvasott a vendégeknek. Otthon édes atyai csókokat és ajándékokat kapott értük és biztatást a további versírásra. A vendégek elragadtatással hallgatták a kecses, egyre szépülő felolvasót. Nagy élvezettel fogadták, amikor verseihez zenét komponált, és hárfán vagy klavíron önmagát kísérte. Kivételes tehetsége volt a zenéhez is. Ez a képessége szintén korán megmutatkozott, és bámolatba ejtette hallgatóit.

Ha lemásolnád Juditkám, elvinném Márikámnak – kérte hízelegve egy közeli udvarház asszonya a felolvasott verset. Dehogy akarta a lányának adni, a gyanút terelgette el magáról, mert mindenfelé azt híresztelte, hogy inkább a konyhában és a tyúkudvarban forgolódna a versfirkálás helyett Takács István lánya.

Nagy örömmel – mondta a kis poétia, és pukedlizott az asszonyság előtt.

Kérhetném én is, kisasszony? – szólt elragadtatással a dukai köznemes, Domonkosék fia, akinek rajongó tekintetét nem lehetett figyelmen kívül hagyni.

– Másolok majd belőle, és továbbítom a baráti házakba. Judit pirult, szülei ragyogtak az örömtől. Újabb verseket írt, és másolta a régieket is. Egyre messzebbre jutottak a bájos dukai kisasszony költeményei.

Egy nyugodt, édeskés, finomkodó, késő rokokó és korai biedermeier világban születtek Judit versei. Otthona is ilyen volt. Apja pénzeszacskójából anyja kifinomult ízléssel a városi polgárok otthonaihoz hasonlóra formálta a fogadószobát. A túldíszített barokk elkerülte a közép- és kisnemes nemesi portákat, amelyek sok esetben csak méretükben különböztek a jobbágyparaszti házaitól. A barokk a cifrázkodó arisztokrácia luxusa volt Európa-szerte. Bár a vidéki kúriák építkezésében megőrződtek a barokk visszafogottabb, szolidabb jellemzői, a mindennapi nemesi és polgári világból kiszorultak a cifraságai. A Habsburg Birodalom területén azonban a fejlődő polgárság is igényt tartott egy számára megvalósítható, rá jellemző életformára és környezetre. Az elhaló klasszicista stílus és a késő rokokó változatos, de leegyszerűsített jegyeiből hozta létre a biedermeiert. Takarékos egyszerűség, kispolgári érzelmesség, művészetekben a nagy szenvedélyek, fennkölt gondolatok

hiánya jellemezte a szellemiségét. A derű, a megelégedettség, az otthonosság érzete alakította a biedermeier környezetet. Magyarországon még ritka volt a megjelenése, de Pannónia Bácshez közeli felén már itt-ott megjelent.

Az új bútorok, képek, szőnyegek, könyvesszekrények, vésett üvegek, Takács Ferencztől megöröklött régi bútorok, porcelánok kedvelt találkozóik helyévé avatták Dukai Takács István kúriáját. A természet is megtoldotta kellemét a helynek a környék szépségével, kies tájaival, Ság hegy és Somló magasaival, ízletes szőlőivel, boraival. A változó évszakok mindig új élményt teremtettek. Az ifjú költő figyelte a falusi élet mozzanatait, a vendéglátó kishemesi porták lassan ballagó napjait. Nem is lehet csodálkozni azon, hogy Judit verseibe bekerültek, és a nép dalaihoz hasonlóan szóltak. Esztétikával ugyan kezdett ismerkedni, de még nem volt képes költeményei részévé tenni a tanultakat. A siker hirtelen, váratlanul érte, ahogy az irigykedő, rosszindulatú kritikák is, amelyek mindig vissza akarták küldeni a hagyományos, csak a ház gondját végző női szerepbe.

Ha férfi írta volna, senki nem vette volna észre e verseket, legfeljebb azt mondták volna rá, hogy poetaszter, rímfaragó. A versek írója azonban nő volt, aki nagyon fiatalon kitágította Dunántúl kies vidékén, a magyar kis- és köznemesi társadalomban a hagyományos női szerepet, de élete végéig, bár fenntartásokkal, elfogadta a régit is. Nemének műveltségével, költői munkálkodásával, egy nemesi-polgári nőideál felmutatásával adott járható, jövőbeli utat a további években. A nő tanítható, felemelkedni tudó emberi lény. Ez a szemlélet, ha lassan is, társadalmi kérdéssé kezdett válni Magyarországon.

Dukán még csendes volt a ház. A gyász nem tette lehetővé a nagy vendégfogadásokat. Ha megállt is egy-egy kocsi vagy magányos lovas a porta előtt, csak rövid érdeklődésre tért be. A marasztalás, de a maradás sem volt helyén való. – Majd ha édes Anyád asszony gyászéve letelik, újra benépesül vendégekkel a ház – vigasztalta apja, akit ugyancsak egyre jobban nyomasztott a magány, a csend. Ennek ellenére bejártak három megyét is Judit költeményei, Vas vármegyét és a sopronit is, Veszprémbe is eljutottak. Nem volt már messze az idő, hogy Zala vármegye potens személyiségeinek kezébe kerüljenek.

Hazánkban nem volt polgárság. A felvilágosult gondolatok, az irodalom is a kis- és köznemesek, néha a jobbágyok művelődő fiai által jutottak el ide. Nyugat-Dunántúl szerencsés ebből a szempontból. Kialakulóban volt egy nemzettudatra egyre többet adó, művészetekre érzékenyebb értelmiségi és magyar nyelvű irodalmat művelő réteg. Felismerték, hogy az anyanyelv az a mozgósító erő, melynek erejével a nemesi ellenállás elindulhat. Ennek része volt a nyelvújítási mozgalom is. Gyönyörű költői megfogalmazások, prózában kimondott igazságok születtek a magyar nyelv művelésének fontosságáról, amelyet Széchenyi így tömörített: *„Nyelvében él a nemzet.”* A nyelv művelése, a költői–írói megnyilatkozás hazafias tett volt. Judit honleány verseiben is ez jelentette a haza szolgálatát. Sokoldalúsággal párosult a művészet terén és az élet más területén is. *„Az irodalom és a zene kultusza karöltve járt a háziasság, a házi teendők, hasznos erényeivel. A kemenesaljai nő épp oly otthonos volt szalonokban, mint a konyhában és az íróasztala mellett.”* – közelít a kemenesaljai „titokhoz” és „a Judit jelenséghez” Szombathely legendás polgármestere, Éhen Gyula.

A XX. században is jeles személyiségek keresték Vas vármegye kulturális szigetének, a pannon örökségként kezelt Kemenesaljának ezt a megkülönböztetett szerepét, a nemesség magasabb szintű műveltségének indítékait. Németh László írónk geográfiai és felekezeti alapon vezette le a térség kulturális emelkedését. „Az akkori Magyarországnak egy népcsoportja sem volt olyan szoros szomszédja az emelkedőben lévő német kultúrának, mint a nyugat-dunántúli lutheránusság. Fővárosa Sopron, Bécsnek tőszomszédja, a felekezeti kapcsolatok jóvoltából a német szellem két székvárosának, Jénának és Göttingának tanítványa (...) Kis János, a szentandrászi Festeticsek jobbágynak fia, idővel soproni püspök lesz. Ő, aki Jénában Schiller fejedelem lábainál ül...” Kis János hozza a schilleri mintát, ő fedezi fel Berzsenyi költői talentumát, és igazítja saját szellemi mintáihoz. A lutheránus Berzsenyi ajánlja a lutheránus Dukai Takács Juditot Kazinczy figyelmébe. Így formálódik Pannónia nyugati felén, egy felekezeti alapon is összetartó, műveltebb nemesi közösség.

A felvilágosodás terjedésével megsokasodtak, és egy vezéregyéniség körül gyülekeztek már a XVII. század végén és a XIX. század első felében élő költőegyéniségek. Az irodalmi korszak második felében főként Kis János, Berzsenyi Dániel, Horváth József Elek, Kisfaludy Sándor, Dukai Takács Judit neve jelezte a költészet rangra emelkedését Pannónia tájain.

Judit nagy szorgalommal használta ki a gyászcsend hónapjait. Érdeklődéssel fordult az ókor klasszikusai felé. Horatius, Ovidius költői világa megérintette, német fordításokban olvasta műveiket. Ismerkedett Goethével, Schillerrel. Felfedezte a mitológia szerepét alkotásaikban, érdeklődéssel tanulmányozta az antik világot és a kor nagy költőegyéniségeit. Dalai új ritmusát gyakorolgatta a hárfáján, az időmértéken alapuló versírást. Fokról fokra tudatosult benne, hogy csevegése a költészettel, új irányba fordult.

Maga sem tagadta, hogy a szerencse hozzásegődött. Egy fiatal, Sárváron gyakornokoskodó patvarista, a szombathelyi születésű Horváth József Elek személyében érkezett el hozzá. A fiatal költő már 1811 óta figyelemmel kísérte a dukai nemes kisasszony poétikai tevékenységét. Kéziratban jutottak el hozzá Judit költeményei. Egy nő versel! Nemcsak hébe-hóba, nemcsak emlékkönyvbe ír nyájas sorokat, hanem szép gyakorisággal mutatja meg, amit a világból meglátott. Döbrentei Gábornak, az urai-újfalui evangélikus esperes fiának lelkendezett először arról, hogy Kemenesaljára új Sappho érkezett. Döbrentei Sopronból jövet tért be hozzá, a költőbaráthoz, ahol Kis János szuperintendensnél járt, a „Magyar Társaság” alapítójánál. Személye diákkora óta nézetformáló erő volt számára. Most tervezett lapja, az Erdélyi Múzeum dolgában kérte ki véleményét. Összekötötte őket Kazinczy személye is, akivel a magyar irodalomról hasonlóan gondolkodtak.

Olvasd, barátom! – és Döbrentei elé rakta a papírlapokat. Gábor olvassa a leányverseket. Derül, de közben tekergeti a fejét.

A kisasszony, szelíd, kedves lélek lehet. Szereti a tájat, a köznemesi sorsot. Megénekei a pór nép életét. Hasonlítanak is a versek az ő dalaikra. *Témákat versel még, nem folyamatokat* veti ellenében Elek lelkesedésének. Már jó ideje, hogy ő Kazinczy szemével nézi és hallja a literatúrát.

Példa: nem a német prozódia, hanem a latin és a görög mértékhez kell igazodni – mondja mestere nyomán.

Olvasd ezeket! – teszi eléje jogász barátja a legújabb költeményeket.

Ez már szép váltás! – csettint ujjával Döbrentei. Ez már újklasszikus próbálgatás! Dani tud róla?

Már említettem Berzsényinek. Mosolygott: egy vérből valók vagyunk, távoli unokatestvér István bátyám lánya. Zsuzsannám is Dukai Takács. Majd figyelem a növekedését – mondta, amikor megemlítettem neki a kisasszonyt.

– Jut eszembe! – lelkesedett Döbrentei. – Keresztvíz alá a kis Juditot pedig az én nevelőanyám tartotta, aki abban az időben még a nemes-dömölki tudós tiszteletes, Perlaky Dávid felesége volt. Megözvegyülve, anyám halála után, apám kérte feleségül. Meg kell látogatnom a Dukai-portát! Elvégre rokonok vagyunk! – A versekre tette a kezét, mutatva, hogy nemcsak komaságban, hanem a literatúrában is. – Igazi Sappho! Igazi Malvina!

A név váratlanul bukott ki belőle. Wittenberg az oka. Az egyetemen sir John Sinklair nyomán az Osszián-eredetű szövegek is felkeltették az érdeklődését. Bánta, hogy kimondta, még korai az összehasonlítás Osszián menyével, Malvinával. Horváth Eleknek azonban a fülében maradt az elnevezés.

Döbrentei Gábor úticsomagjába rakta Judit kiválogatott verseit, hogy Pesten át majd Széphalomra vigye belőle a legjobbakat. Évek teltek el, mire a mester kezébe adta. Horváth Elek kiterjedt levelezést folytatott a magyar literatúra szereplőivel, közöttük Kazinczy Ferencsel is. Ő hívta fel a széphalmi remete figyelmét a verselő, dukai lányra.

Kazinczy örömmel fogadta a dunántúli poetria hírért, és dicsérettel szólt költeményeiről. Sokakat meglepett Kazinczy lelkesedése, ami nem is a művek esztétikai kiválóságának szólhatott, hanem annak a bájos, egyben tudatos igyekezetnek, ahogy a fiatal lány elindult, hogy Helikon szentélyébe lépjen. „*A lányméltó a tömjénezésre*” – jelentette ki a dukai Sapphóról.

Horváth József Elek folytatta Judit verseinek terjesztését, és elhatározta, hogy mint költő szólítja meg a kisasszonyt. Még 1811-ben megírta az első episztoláját hozzá.

Hallom, Kegyes szép szűz, hogy Helikon hegyén
Tömjénezní szoktál Apolló ünnepeén:
Engem is e' szent tűz lelkesít,
Engem is Helikon szent bérce édesít.”

„Kössünk ezzel frigyét, 's tapasztalva látod
Holtodig, hogy Horváth Elek hű barátod.”

Dukán ujjongott az apa és a lánya is. – Nagy megtiszteltetés ez a barátság – figyelmeztette apja. – Méltó választ küldj erre a levélre! Judit nem várt sokáig a válasszal. Igyekezett első mentorát viszontbarátságáról biztosítani, és magát pártfogásába ajánlani:

„Kérlek is, fogadd pártját gyenge Múzsának,
Magánosságában nyögdelő nimfának,
Ugy irigyeimtől, tudom nem félek,
S hű barátod leszek, valameddig élek.”

Egyik episztola váltotta a másikat, a költőbarátság mélyült, és 1812 tavaszán Horváth személyesen is megjelent a dukai kúriában. Nagy ovációval fogadták a lelkes patvarista poétát. Judit bevetette háziasszonyi praktikáit. Traktálta mindenféle jóval mentorát, Takács István is marasztalta. Valóságban is megkötöttetett a barátság. Kereste az utókor, hogy Judit szépsége, kedvessége, élénk szelleme Horváthban csak a barátságot erősítette- e meg, vagy érzéseiben is megzavarta? Az episztolák egyes sorai azt mondják, hogy az érzelmeit is felkavarták a dukai portán. Judittól a halálíg tartó barátság ígérését kapta válaszul. Teendői sietősen visszavitték Sárvára. A költői levelek továbbra is jöttek és mentek ez után is még évekig. A barátság szép fogadalma a hazaszeret érzésével, a költészet a haza szolgálatába állításával vált teljesebbé. Horváth Elek Csányi Zsófia iránti szerelme sem szakította meg levelezésüket. Judit volt az, aki értesítette Berzsenyit Horváth menyasszonyának hirtelen haláláról.

Elégedett, csendes időszakai voltak ezek az évek a magyar nemesi portáknak. Tartottak a hosszú háborúk, s a csendes tavaszi esők is megtették a magukét. Az 1811-es devalváció megtépázta ugyan a Habsburg Birodalomban magyar nemesség pénzügeit, de továbbra is bíztak a háború továbbélésében. Amelyik magyar nemes ki tudta használni előnyeit, meglegedettségben élhette napjait. Az első veszteségeken morgolódva, de túljutottak. A győri inszurgensek dicstelen futását feledni akarták, de a nyugat felé figyelők, hírlapot is olvasók, már megsejtették, hogy közeledik a változások ideje. Nemcsak a pozsonyi diétákon huhognak róla, hanem az udvarházak összejöveteleinek is hamarosan beszédtémája lesz a politika és a szembenállás szellemének megjelenése.

Judit minden igyekezetét lekötötte az udvarház ügyeinek intézése. Ha most kezében tudja tartani a ház dolgait, ha betöri a cselédséget, a szolgálókat, marad ideje a költészetre és a zenére egyaránt. Hajnalonként azért többször kilovagolt a sötét erdőn át a Rába partjára, megállt a susogó nádas szélénél, hallgatózott, hogy ringatja-e mélyén a folyó elhagyott ladikját. Hallja-e meztelenül fürdő pásztorfiúk évődését? Kitekintett a széles rétre, ahol az elmúlt év nyarán Goethe regényét, Az ifjú Werther keserveit olvasta. Elaludt és a lova hazaporoszkált, a fűben hagyta őt. Judit kitágult orrlyukában kereste a tavalyi rét illatát, a víz szagát, fülével a parti fűzek susogását. Érezte, értette a természet moccanását, de a mozdulatlanág csendjét is. Teljes lélekével szerette ezt a tájat. Meghajtotta a lovát, mert túlságosan elérzékenyült. Bátor, jó lovasnak tartották a vidéken. Férfiként ülte meg a paripát. Nyelveltek utána a vénasszonyok, de a vágatás örömről süldőlányként sem mondott le. Egy kamasz fiús nyugtalansága feszült benne.

Otthon egy szusszanásnyi időre beült a pergolába. Médi, a német cseléd hozta már a reggel fejt tejet és egy szelet friss kenyeret, amelyet itt szeretett elfogyasztani. Figyelte a pergola rácsain a záródó kelyhű hajnal virágot, ami az erősödő napfényre összehúzta magát. Mi kerül majd versbe a látottakból? Milyen érzésekkel, jelenségekkel tudja majd társítani a bezáródó kelyhű virágot? Most sürgős költői dolga lesz, mert Stettner Zsófi, gyermekkora hűséges barátnéja férjhez megy. Episztolát ír a nászra. Délután már elkészült a költeménnyel:

„Nagyságos Stettner Zsófi hív barátnémnak,
Bakfiskorom jópajtásának, midőn férjhez ment.” – ajánlást írta a verses levél elé,
felelve a régi időket.

„Gyermekségeinktől fogva azok voltunk,
Ha egy nap nem láttuk egymást, majd megholtunk,
Meg is maradott köztünk ez a jóság:
Hú barátságban a szent állandóság.

.....

Míg csak az édes reménység táplál, hogy
A gyermekkorban szőtt barátság el nem fogy,
Az vigasztalja szívemet, hogy látom,
Aki tőled megfoszt: jó barátom!”

A jó barát nem volt más, mint Koltai Vidos János költő Urai-Újfaluból. Judit sietve el is postázta szívből jövő sorait. Elküldte egy lovassal a kis-celli postaállomásra. Azt észre sem vette, hogy téves címet írt a cuvertára. Sohasem tudta meg, hogy kedves sorai nem jutottak el barátnéja kezéig. A későbbiekben Stettner Zsófi és férje neve sem merült fel Judit munkáiban, életrajzi adataiban, csak már halála után, 1837-ben, egy birtok-átruházási okiraton, amely szerint visszaadják Dukai Takács Józsefnek és Dukai Takács Évának, illetve átengedik Takács Sámuelnek, azt a dukai birtokrész, amelyet Takács Mihálytól 1802-ben apja, Stettner György megvett. (Soproni Levéltár: bárdosi Bárdossy Zoltán letétjéből 1934.)

Nehezen telt el a gyászév a Takács-portán. Judit melankóliáját nem oldotta a nyár. Takács István felmérte lánya szemében, arca vonásaiban a búskomorság jeleit, és kétszer is kimenekítette Juditot a gyászruhából. Kismartonban: „A kastélyra szolgáló vízimalmoknál, 'hol főurak, köznemesek, testőrtisztek, valamint hölgyeik, utánuk jó módú polgárok e napon az ünneplő köznép utczai tánczában elvegyülni szoknak. Tettem ezt jómagam is.” – írta az eseményről Judit. Szilajon, lengő hajlokikkal, lebbenő, könnyű ruhában hajnalig táncolt a sokadalomban, nem félt attól, hogy felismerik. A tánc, az öröm mámorába került férfiak és nők között fel sem tűnt a tizenhét éves, fiatal lány. Majd Sümegen, egy nemes kisasszony eljegyzését követő estélyen görögös peplumban, hárfán kísérette előző éjjel írt dalkölteményét. Bámuló szemek tapadtak rá, de észre sem vette, mert messze vitte a dal, a muzsika, az alkotás, az előadás eufóriája a bortól gőzös teremben, 1812 augusztusában. Magát görög vagy római ifjúnak képzelte, trubadúrnak vagy kobzosnak, akit tetszéssel hallgatnak, és nem ruhája átlátszó patyolata alatt kutakodik a férfinép szeme. Aztán a csillagos augusztusi ég alatt, apja könnyű kocsiján visszahajtottak, Dukára. Így volt? Talán.

A dolgos nyár tűnőben volt már, lassan helyébe cammogott a szeptember. Judit gondos háziasszonyként aszaltatta a szilvát, az almát, hatalmas üstökben főzték a lekvárt. Illata betöltötte az udvart, felszállt a magasba, és összetalálkozott a falu házainak szilvaillatával.

Zöldséget vermelték, káposztát savanyítottak. Judit perkál és karton ruháiban, fodros kötényeiben ott tüsténkedett az asszony nép között. Osztotta a parancsait a

férfinépek is. Már híztak a ludak Márton napra. A kora reggeli harmat, azonban arra figyelmeztetett, hogy közel a zordabb őszi hűvös hajnalaival, hetes esővel. Juditon a ruha még fekete, de egy vékony fehér szegély vagy csipke, arról árulkodott, hogy múltban a gyászév, és fiatal lelkének nagyon kellett már az a világitó, fehér gallér.

Az esős idő előhozta Judit rosszkedvét. Klavírján szomorú dalok, maga alkotta futamok, improvizációk jöttek elő. Az árkusokra vetett sorai az elmúlást idézték. Ha a szél felszárította a gyalogutakat, a Rába-parti rét tocsogóit, meleg ruhája fölé bélelt gyapjúköpenyt vett, csuklyáját a fejére húzta, és szemlélődve nézte szeretett Kemenesaljának változó képét, a lombok sárgáját, barnáját, keveredve a pirosra váltó levelekkel. A természet a múlandóságról szólt, pedig a fagykezdő tél még nem ért a tájhoz. Judit szomorúságra hangolta magát, de búsongó verseibe mindig átúsz a leendő tavasz. Ért benne a költő: a természet pusztulását képes volt a saját életének múlandóságával párhuzamba vonni.

A halottak napjára megfonták a koszorúkat édes Anyja és az ősök sírjára. Összegyűlt a rokonság. Emlékeztek. Utána betértek az udvarházba. A nagy, rakott kályhában pattogott a tűz, a csőből sült alma illata szállt. A cselédek mintás csészékben forró, mézes bort kínáltak diós és mákos kaláccsal. Feketében voltak mindannyian, de ebben a milióban a gyász hangulata elillant, csevegésbe fordult a beszéd. Pletykák kerültek elő, egyiket a másikba fűzték. A hirtelen betért kemenesi társaság az élet örömét választotta. Ha el is hangzott egy kenetes sóhaj, leintették a küldőjét.

Hát a versírás, hogy megy? – szólt Ida tant kedvenc hűgához.

Estenként és esős napokon mindig megszólítom a Múzsámat – mondta halvány mosollyal Judit – Édes Attya francia és német könyveket hozatott, hogy tanuljam az esztétikát. Sokat olvasok, német és a francia nyelvet gyakorolom. Ismerkedek a latin és görög nyelvtannal is. Magyar újság jön Sopronból, és olvasom mentoromnak, Horváth József Elek úrnak az episztoláit és tanácsait a poétikához. Említette, hogy Döbrentei Gábor is készül haza Erdélyből, és látogatást tesz nálunk. Szeretném, ha megismerné költeményeimet. A keresztanyám nevelt fia.

A lány elfáradt. Kimerítette az anyja sírjánál tett látogatás. Nehéz volt szembeülnie az elmúlt évvel és a hirtelen kerekedett vidámsággal a házban. Keresgélni kezdett asztalfiókjában, és egy kalamárral teleírt lapot vett elő. Olvasni kezdett:

„Ellankadok, elhervadok,
nem tudom, mi talál,
Tán végemhez közel vagyok, leszakaszt a halál.
Mindegy, úgy is meg kell lenni, mit akar az istenség,
Oh, mi határt nem szabhatunk, gyenge az emberiség.”

Judit már bánta, hogy miért nem a másik változatát olvasta fel versének, mert az volt az első verse. Sokszor javította, változtatta a verssorokat. Gyorsan felidézte magában azt is:

Eltökélés

Hah! – lankadok és hervadok,
Nem tudom, mi talál:
Tán síromhoz közel vagyok,
Leszakaszt a halál.

Akármin van – fejet hajtok
Tenéked óh Istenem!
Hiszen törvényt nem szabhatok:
Tied életem s mindenem.

Ez nagyon szomorú! – mondta Mihály bácsi.
Édes Anyja betegágyánál írtam néhány éve, nem csoda. Az első igazi versem volt.
Alles, was gut und teuer! Minden, ami szép és jó, csak arról szabad egy fiatal
lánynak írni – figyelmeztette apja.

Annak is eljő az ideje – bólogatott Judit.

A mai nap érzéseihez, a temetői emlékekhez ez a rövid verse állt legközelebb.
A sok töredék és próbálkozás után ezt tartotta már költeménynek. Ide illett, s fi-
gyelmeztetett is vele, mert a hangulat már túlságosan vidámmá vált.

A vendégek távozása után még leült az asztalához, és kezébe vette a kalamárist.
Mégsem írt. Arra gondolt, hogy Döbrentei Gábor nem jött el a nyáron, pedig várta.
Már nem is jöhet tavasz előtt, az őszi esők tönkre teszik az utakat, mindenki behű-
zódik a maga házába. Judit mintha megérezte volna, hogy költői hírének alakulá-
sában nagy szerepe lesz Döbrenteinek. Lélekben sürgette a találkozást, de még jó
ideig várnia kellett rá.

A komor, esős napokon Judit szemlét tartott a ládái és az almáriumok ruhakészletei
fölött. Életre vasalta, simogatta színes ruháit és újat is varrt. Elrakta a gyászszínnűe-
ket. Apja is fellélegzett, elhagyta Dukát egy-két napra. Talán asszonyt keres. Beszél-
ték, hogy Sziget-Liget felé kanyarodott el az úton. – Rendjén van ez is – fordult meg
Judit fejében. A november eleje bágyadt fénnel vont a Kemenesalját. Judit csen-
des sétákra indult, memóriája elraktározta az ősz színeit, intuíciót gyűjtögetett a
majdani verseihez. Jön a hosszú tél, secrétairére tett árkuspapírai mellett ülhet akár
egész napon át. Hangulata most sem volt más, mint azt koratavaszon még Horváth
József Eleknek írta magáról a bemutatkozásul, *Az én képem* versében:

„Hajlandóságom nagy a szomorúságra,
S egy csendes magányba rejtett komorságra.
Víg is vagyok néha, szívem kiköltözik
Gyászból és örömköntösbe öltözik;
De mégis erőt vesz a bánat ezeken,
Gyakran új sebeket ejt vérző szívemen;”

– Azt hiszem, ismerem a természetemet – gondolta elismeréssel magáról. Ismerem
a magyar lélek természetét is.

„Magyar születésem hozza magával tán,
Hogy természetem szomorúbb, mint vidám.
Közmondás az, hogy: a magyar sírva táncol,
Magyar természetünk hát, mely ehhez láncol.”

Az esőfelhőbe burkolódzott kemenesi tájat figyelte, nehezen szabadult melankóliájától. Hallva az országgyűlés berekesztéséről, az elhallgattatott nemesség érdekelentéiről, megérintették az országos gondok is. Takács István nemesi portáján családi és baráti körben rendszeresen szó eshetett a magyar nemesi önézetről, nemzetudatról, mert Judit korai és későbbi verseiben folyamatosan megjelent a haza, mint eszmény, mint életéhez tartozó fogalom. Horváth Elekkel már ismeretségük korai szakaszában a költői feladatuk tűzték ki, a hazáért való munkálkodást: /„Írod, hogy e' szent frigy egybe veti vállunk, /Hogy így Hazánk' hasznos tagjaivá váljunk'. „A nemesi szembenállás későbbi éveiben tovább erősödhetett benne a magyar nyelv, a haza iránti felelősség, de már nem a nemesi költészet kötelező költői eleme, hanem egy tudatosabb elkötelezettség része lett.

1813. február 14-én kelt, Horváth Elekhez írt episztolájában megismételte elhatározását, hogy a haza hasznos tagja kíván lenni. Kétségei vannak, hogy leányként ezt valóra tudja-e váltani? / „De ám, hol az erő? – hol van a tehetség? /Nyomban ijeszt engem a lányi gyengeség./ Csak az az egy lehet érdeme munkámnak, /Hogy én is akarnék szolgálni hazámnak.” Ezt a poézis erejével, a művelődés gazdagításával, a gondolkodás átformálásával akarta elérni, ő, a dukai nemeskisasszony. Dukát soha nem adta volna Bécsért. Duka volt a Haza.

Gyermekkora óta érezte a Pannon táj vonzását, marasztaló erejét. Olvasottsága, műveltsége előrehaladásával, tudomást szerzett a régió történelem során betöltött szerepéről. Rajongása Horatiust, Ovidiust, Catullust olvasva tovább nőtt. Szülei elvitték rokoni látogatásokra. A rövidebb és hosszabb utakon, az évszakok változásai között megfigyelhette Vas vármegye szépséges tájait, és költészetre hajló lélekkel szötte verseibe a Rábát, Dukát, a teljes Kemenesalját, majd tágabb Pannóniában is széttekintett: Keszthely, Fenék(puszta), Balaton, Tihany, Zala és Somogy szépségét dicsérte, felemlgette a tájban élő dolgos „köznépet” és géniuszeit. Szárnyaló képzelete vitte volna másfelé, távoli városokba, különös vidékekre, de mindig maradt:

„Mintha egy szikláról nézném
A világ szépségeit,
És soha el nem érhetném
Lelkem reménységeit:
Int a természet szépsége –
Tilt a meredek mélysége;
Ha szívem egyfelé szít,
Sorsom másfelé taszít. „/

– panaszkolta később *Visszaemlékezés* című költeményében.

Nagy szelekkel, viharokkal érkezett meg a tél. Végigtombolta egész Vas vármegyét. Sík tájja tette a mezőket, dombokat épített a hó alá süppedt utak fölé. Ljedd madár-

ként kuporogtak a zsúpos vályogházak a hóban. Alig volt mozgás a Takács portán is. Bent megtömték száraz fával a rakott kályhát, pipafüst keveredett az almáriumba dugdosott levendula illatával. Félhomály volt nappal is. Végképp elsötétedett, ha a szél a havat az ablak üvegéhez, vagy pergamenjéhez csapta. Judit sem látta papíron a sorokat. Leült a klavírhoz, és apjának is kedves darabokat játszott, vagy hárfáján rövidebb verseihez dallamot komponált. Lassan, nagyon lassan cammogtak a napalok, és az éjszakáknak sem akart vége szakadni. Judit szenvedett, mert tudta, hogy a holnapi naptól sem várhat mást. Közeli, nemesi portákra sem kíváncszott át. Félt az unalomtól. Néha csonkig égette a gyertyát. Olvasott.

Önéletrajzában később így emlékezett vissza: „*Tisztelendő Kresznerics Ferencz Királyi J. Oktató most Sági Plébánus Úr, és Tatay János Szombathelyi volt Professorok most Lövei Plébánus Urak válogatott Könyvekkel segítették Szép Bibliotecájokból olvasás végett*”. Szemükben Dukai Takács Judit figyelemre méltó poétria. Horvát Elek továbbította Judithoz egykori tanárának, Kresznerics Ferencnek, a fiatal versíróról 1812 januárjában mondott szavait. „*Örülök, úgy mond, ez újjonnan támadt Magyar Poétrinának. – A Literatúránk csak úgy virágozhatik, ha azt a ‘Szép Nem kedveli, sőt gyakorollya. – E mennyei tűznek sziporkáját kell a’ kellemetes érzésű Dukai szűzben éleszteni, gyakorlással, egy kevés út mutatás mellett sokra mehet.*”

Biztató dicséret lehetett a fiatal lány számára, válasz felmerülő kétségeire, egyben öröme is ok anyja halála után. Judit számára versmintának ott voltak az általa rajongott költő elődök, Kisfaludy Sándor a Himfyjével, Horváth Ádám, robosztus költői megnyilvánulásaival, eljutottak hozzá Ányos Pál, Virág Benedek, Gvadányi művei. Kis János intelmei is nagy hatással voltak költészetére kesergő szentimentalizmusukkal, stílusgyakorlatukkal. Judit utánozta őket, de nem szolgálták költői fejlődését, egyéni önkifejezésének kialakulását. Viszont erősen hatottak rá Csokonai Vitéz Mihály versei, amelyek a rokokó életérzés könnyedségével, máskor felvilágosult gondolataival varázsolták el a fiatal, dukai lányt. Mondta, énekelte, klavíron kísérté Vitéz költeményeit.

Hamarosan rátalált Berzsenyi ódáira és elégiáira. Velük a mulandóságélmény szökött be a fiatal poétria verseibe. Juditot az elmúlt év áttekintésére ösztönözte, aki felismerte az „omnia mortális” igazságát, hogy minden halandó: az évszakok és az emberi élet, a sajátja is. /*Virágzom még ma s élek/ Holnap talán már hervadok/ Por voltam és porrá leszek.*/ Tizenhét évesen a lélek halhatatlanságába kapaszkodott. Így telt ki az 1812-es esztendő és a tél fele.

BELÉPÉS AZ IRODALOM VILÁGÁBA

Dukai Takács István mindent tudott az életről. Átlátta Judit helyzetét, büszke apai érzéssel követte nővé érését, szépségének gyarapodását. Felismerte, hogy a melankóliával megélt gyászév után lányának sok pótolni valója van a vigasság terén. Társaságba kell vinnie, fiatalok közé. Ismerjék meg, bámulják szépségét, okosságát, tehetségét! Mindezt nem szabad elrejtteni a dukai udvarházban. Erős érzelmi szálak kötötték egymáshoz őket.

Judit, már asszonyként, önéletírásában nagy hálával emlékezett meg anyjáról, múzsai Vittnyédi Teréziáról és apjáról, Dukai Takács Istvánról. Ők voltak azok, akik

gyermek- és leányéletét megszépítették; ahogyan az özvegyen maradt apa pótolni akarta az anyai gondoskodást, a még szülői támogatásra szoruló lányának: „Őtet ‘a [Judit – Malvinát] gondviselés’ a boldog középszer ölébe helyeztette ártatlan örömök közt mint’ a fűrgé méh repkedett kerti virágjai között nem tudván mi ‘a bú, mi’ a keserű, mind addig míg Virtuosus édes Annyát ‘a kegyetlen halál életének leg szebb idejében karjai közül ki nem ragadta ‘s azon örömét földig le nem rontotta hogy nevelésének tökéletesedésével édes Annyának örömeire lehetett volna, ez valóban nagy seb volt, ‘s oly hijjány, mellynek kipótlására csak egy oly Attya volt képes, ‘a minőt Malvinának rendeltek a Nagy Egek. Így tehát fel nevelkedvén, mint Annya nélkül való Leány de egy illy Attyának kormánya alatt bátran ki léphetett ‘a világnak veszélyes habokkal hánykódó tengerére, mellyen ő valóban szerencsésen is járt, oly öröm ‘s boldogság között töltötte ezen életben csak egyszer viruló Iffjuságnak korát hogy vissza pillantani nem pirulhat, ‘s ha még egyszer kezdhetné életét, szebb pályát ‘a voltnál magának nem választhatna.”

Judit-Malvina életrajzának részlete alapján feltáruló, a szülő-gyermek viszonyának az átlagostól, a XIX. századi kis- és köznemes társadalomban a szokásostól eltérő vonásaira találni magyarázatot. A levéltári kutatás feltár olyan helyzetet és családi tragédiát, amelynek alapján érthetővé válik az a féltő, óvó, erős intenzitású szülői szeretet, amelyben Dukai Takács Judit csecsemő korától részesült.

A fiatal házaspárnak, Takács Istvánnak és Vittnyédi Teréziának, 1787 februárjában született az első gyermeke, aki apja nevét kapta. 1789. október 18-án Takács István István nevű fiacskája meghalt. 1789. október 29-én megszületett a Sámuelre keresztelt fiuk, akit szintén csecsemőként veszítettek el. Kislányuk született 1793. november 6-án, Juditot, aki egy évet sem ért meg, 1794. augusztus 26-án temették el.

A következő év ismét kislányt hozott. Ő is a *Judith* nevet kapta. A keresztelő, Hrabovszky György evangélikus tiszteletes, Kis-Somlyó keresztelési matrikulájába 1795. szeptember 4-én jegyezte be. Ez a gyermek lett a remény a házaspár számára. Mintha az előző három gyermeknek szánt vitalitást az új jövevény kapta volna meg. Kibírta a gyermekbetegségeket, eleven, játékos és tanulékony volt. Vadász Norbert életrajzírója szerint: „Írás és olvasás mesterségén kívül zongorázásra, kézimunkára és nyelvekre is taníttatták. Az ügyes, tapintatos házi nevelés korán megértette a kis Judittal, hogy a tudomány az ember életét gazdaggá, a művészetek pedig kellemessé teszik. Ezért lelkesedett minden szépért, jóért.” Lehet, hogy frajla és házitanítók is közreműködtek Judit ismereteinek megszerzésében, nevelésében. Őket később, szobalány váltotta fel. Judit férjhez menetelét követően szó esik Kis-Somlyó esketési matrikulájában „N. Major László Susanna leányá-ról, a ki Dukában T. Takács Istvány Úrnál szoba Leányképpen szolgált...” Apja feltehetően lánya igényeihez alakította a személyzetet, lehetséges, hogy a korábbi időkben is. A soproni evangélikus nevelde tovább gyarapította Judit ismereteit, véleményformáló nézeteit és az önkifejezésre törekvését. Szülei büszkéek voltak sikereire, tudására, ritka képességeire. Segítették a tökéletesedésben, a boldog gyermek- és leánykor megélésében.

Dukai Takács Judit tehát kivételes szülőket mondhatott magáénak a XIX. század elején. Műveltebbek voltak a körülöttük élő kis- és köznemeseknél, tele lányuk iránti szeretettel, büszkeséggel. Elég gazdagok ahhoz, hogy kényeztessék, és a művelődés, a művészetek gyakorlásához minden lehetőséget megadjanak számára. Ritka szülői magatartás volt a vidéki nemesség körében, ahol a betűvetés lehetőségétől is messze terelték a nemes kisasszonyokat, arra kárhoztatva őket, hogy kertet műveljenek, tyú-

kot ültessenek, utódokat szüljenek, mint a jobbágyleányok. Olvasni legtöbbjüket megtanították, de írni már nem. Nehogy tiltott szerelmes levelekkel erkölcsüket megrontsák, jó híruket veszélybe sodorják. A legtöbb Dukai Takács Juditról írt műben szerepel ez a nemeskisasszonyokra váró jövőkép. Az értelmiség, a tanult nemesség körében azonban egyre többször megfogalmazódott, hogy a leány, a nő többre termett, és tanulásra, a művészetek művelésére alkalmas. Judit, Kresznerics Ferenc kiállítását a női költők mellett Kazinczy megfogalmazásában is hamarosan olvashatta. Az irodalom vezéralakja is úgy vélekedett, hogy a tradicionális asszonyi szereppel összeegyeztethető a poézis. Ez a vélemény a napóleoni háborúk elmúltával egyre nagyobb körben talált egyetértésre a műveltebb körökben. Ezt a nézetet Dukai Takács István is sajátjává tette, és igyekezettel munkálkodott, azon, hogy a kemenes-aljai nemesség körében is elfogadtassa lánya szépsége és műveltsége által.

Az új, az 1813-as év kezdetével átüzengtetett a nemesi portákra, hogy újra be lehet térni egy kis vendéglátásra, beszélgetésre, ha a télviharok és a behavazott utak azt megengedik. Egyre többször álltak meg a szánok, magányos lovasok az udvarház előtt. A cselédek tisztelettudóan hámozták ki az urakat és a hölgyeket bundáikból, takaróikból; látták el a deres orrú, nyerítő lovakat az istállókban.

Judit kivirágzott. Hozatta a tüzes pálinkát, a forró bort, a füstölt húsokat a szesz alá. Melegedjen át a fagyos test, oldódjon a nyelv, teljen meg a szoba víg beszéddel! Édes Attya párás szemmel nézte lánya átváltozását. Judit jó érzékkel szűrte ki a szavak zsongásából, mi lesz az a téma, amit ezzel a társasággal körbe lehet járni, vitát lehet gerjeszteni, érveket, ellenérveket kicsiholni a jelenlevőkből. Ebben apja is segítette.

– Ez az esztendő eldönti Napóleon háborúinak sorsát. Nem tudja a korzikai öszszeszedni magát a muszkáktól kapott vereség után – mondta két pipaszívás között.

– Úgy hírlík, Wienerstadtban, Metternich már szövi a praktikáit – szólalt meg Vittnyédi István,

Nógatják az orosz cárt meg a porosz királyt Napóleon ellen.

No, ha vége lesz a hosszú háborúknak, mi lesz a terméssel, a hízott jószággal? Kinek adjuk el?

Pedig kiürült jól a kasszám a devalvációval. Üres a szalmazsák! – toldotta meg Takács Mihály.

El sem mondhatjuk, nincs hol! Bezárták a pozsonyi diétát. Budán a Helytartótanács, de az is I. Ferenc császár akaratának engedelmeskedik – szólott közbe Vass István.

Stettner Zádor György mindeddig hallgatott. Most felállt, és járkálni kezdett a szobában. Mindig így tett, ha felindult, de mégsem akart hevesen kitörni.

Más is van. Már a határon elveszik a könyveket. A cenzorok arra vigyáznak, hogy ellenséges eszmék „káros ábrándozásra ne vezessenek.” Betiltották Goethe és Schiller műveit, írókat, költőket zaklat a rendőrség. Keserű volt a hangja.

Az asszonyok hallgattak. Judit is tudta, hogy most nem szólalhat meg. Azt azért látta, hogy az elmúlt években erősen megrongyolódott a nemesi lojalitás szövete. I. Ferenc császár személye azonban még mindig szent és sérthetetlen volt. Nehéz a hűségtől elszakadni. Az idősebb asszonyok még emlékeztek, mi történt Budán 1795-ben, a Generális-kaszálóréten. Böködték uruk oldalát, hallgatásra intették őket, mert sohasem lehet tudni, ki mibe keveredhet. A házigazda beintette a szolgálot, aki töltögette az italt, tele tálakat tett az asztalra, Judit kínált, aztán nyájasan fel-

ajánlotta, hogy szívesen játszana klavírján, hárfáján. A megkönnyebbülés sóhaja szakadt fel. Judit Mozart-műveket játszott, majd előhozta aranyozott hárfáját, és énekel kísérte magát: „Kedv, remények, Lillák, Isten véletek!” A vendégek tapsoltak. A lelkes poétria, még kivette a secrétairesből azokat a verseit, amelyek a hazáért való munkálkodásról szóltak. Stettner Zádor György jól értette, hogy Zsófi lányának barátjáné miatt éppen ezeket választotta felolvasásra.

Heveskedtek, édes Attya – szóló Judit, amikor a társaság hazament.

Nem baj – mondta Takács István köznemes – majd otthon is elgondolkodnak arról, amit hallottak. Akikkel nem lehet őszintén szót érteni, azoknak majd verselsz és muzsikálsz.

A szaladó napok elhozták a farsang bolondos, mulató idejét. Nagy társadalmi esemény volt. A nemesi porták lányai ki-kitekingettek a homályosodó ablakokon a téli világra, forgatták a kalendáriumok lapjait. Időjósást kerestek, és azt kívánták, hogy a bálidőre csendesedjenek el kemesesaljai szelek, hogy a szántalpak alatt fényes – szilárdra keményedett hó legyen az utakon. Siklik majd fölötte a szán, lendülnek a csengők a gyönyörű lovak nyakán! Az úton haladók hangjukról ismerték már a rézcsengők szavát. Tudták, hogy kinek a fogata érte utol az övékét. Bundákban, meleg takarók alatt indultak el a meghívók nyomán a családok. Néha két szánfogatra is szükség volt, mert vitték a báli ruhákat, gyönyörű férfimentéket, zsinóros kabátokat, kosarakban az enni-inni valót. Minden leány szép akart lenni. Sőt a legszebb! Ehhez a báli ranghoz, sok női manírra volt szükség. Azok pedig dobozokban, skatulyákban lapultak az ügyes szolgálók, frizurázó asszonyok vagy frajlák vigyázó felügyelete alatt.

Judit teljes öntudattal pályázott arra, hogy elragadtassa az összejött társaságot. Különleges ruhákat eszelt ki magának, forgatta a divatlapokat. Tisztában volt azzal, milyen a női divat Párizsban, Bécsben, ezeket igazította a magyar ízléshez. Minden ruháját maga szabta-varrta, és felhasználta élénk fantáziáját is. Egyébként is szép volt, egész lényében vonzó. Hangja kellemes, kimunkált, hárfajátékát csodálattal hallgatták. Ha egy vitatkozó társaság közepén állt, mondandója messze túlmutatott a nemesi kúriák kisasszonyainak mondanivalóján. Olvasottsága révén egy tágabb világról tudott, és kritikával nézte kora történéseit. Uram *bocsá!*, költészetről, közéleti személyiségekről, politikáról is szólt. A férfiak is felkapták a fejüket és ráfigyeltek. Az öregező bálányáktól azonban megkapta a magáét. Sokszor illeték azzal, hogy inkább a háztartással foglalkozna, ne mártaná be magát a férfidolgokba. Pedig tudták, hogy Takács István a lányát a háztartás vezetéséből is iskoláztatta Sopronban. Keze éppen oly ügyesen járt a rokkán, mint a klavíron, a hárfán, és az eredmény is mindegyiken szép volt. Híres vendéglátó ház volt a portájuk. Mégis munkált a provinciális, legtöbbször primitíven megnyilvánuló féltékenység és balítélet. Judit érzékeny volt. Szenvedett a szóbeszédtől. Hiányzott az anyai vigasztalás. Ez az év már a második nélküle. Apja vigyázó szeme kísérte mindenütt.

A bálóknak kialakult etikája és rendje volt. Az anyák Mehner Vilmos könyvéből tanították a lányaiknak a bálók szokásrendjét, az illendő öltözéktől, a legyezőhasználaton és a táncrenden át, a partnerrel való viselkedésig.

Hol tanulták meg a táncokat a vidéki nemes kisasszonyok? Talán a muzsikás, házi összejöveteleken, hogy majd hajnalig rophassák, ha eljön a bálozás ideje. Birtok- és családtervezés volt a valódi cél az ismerkedés etikus szabályai szerint. Amire

végigtáncolták a megye báljait, sok nemes kisasszony elkelt. Csak Judit nem akart megszabadulni a szép leányélettől, és apja sem háza ékességétől. /„Szép aranyvideim! be szerencséltetek, /Minden boldogságban engem részeltettek. /Szabadon repülök mint egy szabad madár, / Semmi fenytéknek durva lánc nem zár/.” – írta leányéletéről.

A füredi, a badacsonyi, a keszthelyi őszi bálók, a napfényes badacsonyi és mihályházi szürettek, a farsangolás Dömölkön, Kis-Cellben, Sárváron, Sopronban, Szombathelyen, mind gyönyörű események voltak a fiatal nemes kisasszonyok életében. A társasági meghívások fontos szerepet játszottak Judit hírnevének növekedésében, költeményeinek terjesztésében is. A későbbi évek levelezésében is gyakran felbukkanak a báli beszámolók: Papp János által összegyűjtött és 1986-ban megjelent *Dukai Takács Judit kiadatlan levelei* között is olvashatjuk a bálók örömeiről szólókat: „... Köszönöm kedves barátom, hogy Malvina levelét kívánád először is olvasni, te nagyszívú, jó barát még a bál után is nyugalom helyett nékem írtál. Mi is vígan töltöttük a fársángot, a kis-celli bálók igen szépek voltak, csak az volt a kár, hogy rövid volt,... A szombathelyiben is igen kitáncoltam magamat s csaknem meg is betegedtem.” – írta a későbbi barátának, Döbrenteinek 1815. február 18-án. A következő évben közölte ugyanazzal: „Én a fársángot igen vígan töltöttem el s csak akkor találtattam Dukában, amely nap bál nem volt. Voltam Szombathelyen is, de közönséges mulatásom helyének megtartottam a kemenesallyai kis-czelli bált, amely az idén igen népes volt idegen vármegyeiekkal. Nékem csekély poezisomnak elterjedett híre az esmérőskön kívül is igen sok táncosokat szerzett. Nagyon kedvesen jött az előttem, hogy én őket nem esmértem s most sem esmértem mind, sők engemet mint esmerőst úgy szólítottak meg, mintha nevem homlokomra lett volna írva. – Judit nem férjet keresett a báli forgatagban, hanem a társasági élet örömeit és hírnevet.

Korai emancipáltsága, személyes értékeinek felismerése, költészetének fejlődése még tovább erősítette önállóságra törekvését, női szabadságvágyát. Ezen értékek nélkül nem lett volna kora női etalonja, amire a sorsa rendelte. Fenyő szerint: „... Judit valósággal az idő küldötte volt: megtestesítette azt a polgáriassult hazai nőideált, amelyben a nemzeti irodalom, a nemzeti műveltség kifejlésztése érdekében Kármán József óta annyian sóvárogtak... Judit fellépése, sok más tényezővel együtt – mintegy előlegezte a reformkori, új típusú, nemzeti irodalom sarjadozását.”

Ehhez azonban a történelem, Európa eseményeinek üzenete is kellett, Moszkva, Lipcse, Waterloo is, hogy a francia polgári forradalomtól Napóleon bukásáig eljussanak a népek. A földrész fellélegzett. Eltemették a holtakat, s hazatértek, akik megmaradtak.

A béke csendjében önmagukra figyeltek a birodalmak elnyomott népei. Nemzeti arcukat kialakítására törekedtek, és ezt elsőként az anyanyelvük művelésében találták meg. Felismerték, hogy nincs nemzet a saját nyelve nélkül. Johann Herder, Goethe egyetértésével, példát mutatva, népdalok gyűjtésébe fogtak Európa elnyomott nemzetei. Bécs szerb újságot adott ki, elsőként jelent meg szerb nyelven népdalgyűjtemény a birodalomban. Csak rövid idő kellett ahhoz, hogy Kölcsey népdalokat gyűjtsön, és Döbrentei Gábor arra kérje Erdélyből Berzsenyit, hogy Balaton környéki népdalokat küldjön Bowring számára. Volt valami a „levegőben.” Az „új szél” 1814-ben, Dukai Takács Judit számára is váratlan lehetőségeket hozott.